

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Подальший розвиток соціально-економічних перетворень в Україні, формування нової моделі освіти, потребують і ставлять принципово нові вимоги до процесу підготовки фахівців фармацевтичної галузі.

Професія фармацевта є соціально важливою, оскільки вона спрямована на збереження та зміцнення здоров'я людей, попередження та профілактику захворювань і має свої характерні особливості.

Одним з основних чинників, що впливають на зміст і технологію підготовки фахівців фармації, є інтеграція вищої освіти у світову систему при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи.

Головною метою діяльності вищих навчальних закладів, зокрема коледжів, є підготовка освіченого, творчого фахівця, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, а також формування системи цінностей, в якій здоров'я людини та його збереження є пріоритетними.

У зв'язку з бурхливим розвитком вітчизняної фармацевтичної індустрії та становленням фармацевтичного ринку проблема створення педагогічних умов якісної професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі, формування їх професійної компетентності в умовах сьогодення набуває особливої актуальності.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблемі загальних питань професійної підготовки фахівця та змісту освіти присвячені роботи таких учених, як А. Алексюка, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, С. Гончаренка, С. Сисоєвої, В. Харабет. Порівняльно-педагогічним дослідженням систем вищої освіти за кордоном та в Україні приділялася увага в роботах Н. Абашкіної, В. Зубка, В. Козакова, К. Корсак, Н. Корсунської, Л. Пуховської. Психологічні основи розвивального та інтегрованого навчання викладено у працях В. Давидова, О. Зимньої, О. Кульчицької, В. Рибалки. Проблеми реформування вищої медичної освіти розглядалися у роботах Ю. Вороненка, Ю. Поляченко, О. Волосовця, Я. Цехмістера. Історія становлення, розвитку та питання реформування вищої фармацевтичної освіти досліджувалася науковцями Б. Зіменковським, Л. Кайдаловою, М. Сятинею, Л. Романишиною, В. Черних.

Сьогодні, відповідно до традицій кожної країни, сформувалися моделі й окреслилася специфіка професійної підготовки фахівця. Їх зумовлюють загальний розвиток фармацевтичного бізнесу та виробництва. Разом із тим, в Україні професійній освіті молодших спеціалістів та бакалаврів фармації, як окремої специфічної галузі охорони здоров'я, приділяється недостатня увага, проблеми реформування фармацевтичної освіти вирішуються повільно як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Зазначені обставини зумовлюють наявність суперечностей між: професійними вимогами, які висувуються до фармацевта і сучасними умовами розвитку фармацевтичного ринку, системою і змістом професійної підготовки фахівця; наявними інноваційними

педагогічними технологіями формування професійної компетентності та їх недостатнім упровадженням в освітній процес вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації; цілісним характером педагогічного процесу та дискретним його відображенням у змісті компонентів професійної підготовки фармацевта.

На основі аналізу наукової літератури доведено, що проблема підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів фармації у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, зокрема коледжах, вивчення та наукове обґрунтування педагогічних умов професійної підготовки фахівців фармації не була предметом комплексного дослідження.

Ураховуючи актуальність визначеної проблеми, потреби сучасного ринку у компетентних молодших спеціалістах та бакалаврах фармації, а також недостатність спеціальних досліджень у цій галузі, темою дослідження було обрано: **„Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі”**.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. Івана Франка «Формування професійної майстерності вчителів в умовах Європейської інтеграції» (держ. реєстр № 0106V005409) (протокол № 15 від 18. 05. 2006 р.).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Житомирського державного університету ім. Івана Франка (протокол № 11 від 26. 05. 2006 р.), та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 26. 09. 2006 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі та педагогічних умов здійснення якісної професійної підготовки фармацевтів.

Відповідно до мети дослідження визначено такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці.
2. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель підготовки фармацевта, що забезпечить ефективність процесу формування його професійної компетентності.
3. Розробити систему критеріїв і показників сформованості компетентності фармацевта.
4. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови та технологію підготовки майбутнього фахівця.
5. Розробити навчально-методичний посібник контролю якості підготовки фармацевтів у коледжі за рівнем молодшого спеціаліста та бакалавра.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх фармацевтів у коледжі.

Предмет дослідження: педагогічні умови та технологія професійної підготовки фармацевтів у коледжі.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що якісна професійна підготовка фармацевтів можлива за умов: визначення теоретико-методологічних засад професійної підготовки фармацевта, обґрунтування та розробки моделі, узгодженої із запитами ринку праці та сучасними галузевими стандартами підготовки фахівця; забезпечення організаційних, методичних, психолого-педагогічних умов, які сприятимуть якісній підготовці фармацевта у коледжі, та впровадження інноваційної педагогічної технології; створення навчально-методичного забезпечення, що включає формування навчальних планів, програм дисциплін, зорієнтованих на кредитно-модульну систему організації навчального процесу.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на діалектичній єдності загального, особливого та одиничного у педагогічній діяльності; системному підході як методологічному способі пізнання педагогічних явищ, процесів, згідно з яким людина розглядається як динамічна система, що постійно розвивається, змінюється, набуває особистісних та індивідуальних властивостей, які забезпечують широкі можливості професійної адаптації; головних аспектах діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, технологічного підходів до формування професійної компетентності майбутнього фармацевта.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці та положення щодо: філософських аспектів професійної освіти (Б. Гершунський, В. Максимова, П. Саух та ін); сутності й вимог загальнонаукової методології до професійної підготовки фахівців (В. Афанасьєв, Л. Берталанфі, В. Беспалько, Л. Герасіна, А. Кредісов, В. Сімонов та ін.); теоретичних засад неперервної професійної освіти (С. Вітвицька, О. Дубасенюк, А. Зязюн, А. Лігоцький, Н. Ничкало та ін); педагогічних основ підготовки фахівців у системі вищої медичної та фармацевтичної освіти (А. Борисенко, О. Гуменюк, Л. Кайдалова, В. Черних та ін.); показників якісної фахової підготовки, формування професійної компетентності, професіоналізму, професійної придатності (Б. Анєнков, К. Платонов, О. Садовська, І. Тараненко та ін.); психолого-педагогічних основ формування особистісних якостей фахівця у процесі професійної підготовки (М. Амосов, Г. Васянович, Ж. Вірна, М. Вовчик-Блакитна, С. Занюк, Є. Ільїн, І. Якиманська та ін)

Для розв'язання поставлених завдань використано **комплекс методів дослідження:** *теоретичні методи* – аналіз філософських, педагогічних, психологічних, фахових джерел з проблеми дослідження для вивчення характерних та суттєвих ознак системи підготовки фармацевта в Україні; аналіз офіційних документів з досліджуваної проблеми, вивчення та узагальнення вітчизняного досвіду з метою побудови моделі професійної підготовки та

визначення педагогічних умов підготовки фахівців фармації; *емпіричні методи* – педагогічне спостереження, опитування, бесіда, анкетування, оцінка і самооцінка, експертна оцінка – для з'ясування результативності системи фахової підготовки й ефективності визначених педагогічних умов; *педагогічний експеримент* – з метою перевірки ефективності педагогічних умов та технології професійної підготовки майбутніх фармацевтів та апробації системи професійної підготовки фармацевта відповідно до теоретично визначених умов. Математичні методи – для аналізу, обробки та інтерпретації результатів експерименту.

Дослідження проводилося впродовж 2003 – 2009 рр. та охоплювало кілька етапів науково-педагогічного пошуку:

На **першому етапі** – (*теоретико-аналітичному*, 2003 – 2004 рр.) – вивчено стан досліджуваної проблеми у філософській, педагогічній, психологічній літературі; обґрунтовано об'єкт, предмет, мету та вихідні положення дослідження, розроблено методику дослідно-експериментальної роботи.

На **другому етапі** – (*аналітико-пошуковому*, 2004 – 2005 рр.) – конкретизовано методику дослідження, теоретично обґрунтовано і розроблено зміст педагогічних умов професійної підготовки фармацевта. Виділено структурні та функціональні компоненти та побудовано модель професійної підготовки фармацевта, уточнено критерії, показники та рівні сформованості компетентності майбутнього фахівця; проведено констатувальний етап експерименту; систематизовано і проаналізовано отримані дані.

На **третьому етапі** – (*формульовно-узагальнюючому*, 2005 – 2009 рр.) – здійснено формувальний етап експерименту шляхом впровадження в навчальний процес розробленої технології підготовки майбутніх фармацевтів, узагальнено та оформлено результати експериментальної роботи; сформульовано висновки; визначено перспективи подальшого дослідження проблеми. Результати дослідження впроваджено у діяльність вищих фармацевтичних (медичних) навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Здійснено літературне оформлення дисертаційної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалося на базі Житомирського базового фармацевтичного коледжу ім. Г.С. Протасевича, Коледжу Національного фармацевтичного університету (м. Харків), Черкаського медичного коледжу, Рівненського базового державного медичного коледжу.

Всього дослідженням було охоплено 614 осіб, з них 468 студентів і 146 викладачів фармацевтичних та медичних коледжів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено модель професійної підготовки фармацевтів у коледжі; здійснено відбір та структурування змісту професійної підготовки молодшого спеціаліста та бакалавра; обґрунтовано й

експериментально перевірено педагогічні умови, що забезпечують якісну професійну підготовку майбутніх фармацевтів; *удосконалено* технологію професійної підготовки майбутніх фармацевтів та визначено критерії і показники їх професійної компетентності; *подальшого розвитку* набули зміст, форми, методи та технологія організації навчального процесу професійної підготовки фахівця у коледжі.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що уточнено сутність та взаємозв'язок базових понять дослідження; здійснено ретроспективний аналіз становлення системи фармацевтичної освіти в Україні; удосконалено зміст фармацевтичної освіти, що відповідає освітньо-кваліфікаційним рівням молодшого спеціаліста й бакалавра; науково обґрунтовано структуру і зміст педагогічних умов професійної підготовки фармацевтів; визначено компоненти, критерії та рівні професійної компетентності майбутніх фармацевтів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в реалізації змісту та технології професійної підготовки майбутніх фармацевтів, участі у розробці та впровадженні галузевих стандартів вищої освіти підготовки фахівців зі спеціальності 5.12020101 „Фармація” та 6.120201 „Фармація” у вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладах I-II рівнів акредитації; трьох типових навчальних програм з циклу дисциплін професійної підготовки та навчально-методичного посібника контролю рівня професійної підготовки випускників-фармацевтів. Матеріали дослідження можуть використовуватись викладачами та студентами медичних (фармацевтичних) вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, в яких здійснюється підготовка фармацевтів з метою вдосконалення змісту і процесу професійної підготовки.

Основні положення та результати наукового дослідження впроваджувалися у навчально-виховному процесі Житомирського базового фармацевтичного коледжу імені Г.С. Протасевича (довідка № 240 від 04. 06. 2009 р.), Коледжу Національного фармацевтичного університету (довідка № 357 від 12. 03. 2009 р.), Рівненського базового державного медичного коледжу (довідка № 165 від 25. 05. 2009 р), Черкаського медичного коледжу (довідка № 193 від 27. 05. 009 р.), Чортківського державного медичного коледжу (довідка № 240 від 27. 04. 2009 р.)

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його вихідних положень; відповідністю використаного комплексу методів дослідження його об'єкту, предмету, меті та завданням; поєднанням кількісного і якісного аналізу одержаних результатів; статистичною обробкою експериментальних даних; позитивними наслідками впровадження результатів дослідження.

Особистий внесок здобувача у práci, виконаній у співавторстві з Н. Андрощук, Є. Хоміком "Збірник тестів для контролю рівня знань з професійних дисциплін", полягає в розробці тестів з фармацевтичної хімії, які

використовуються для контролю якості знань з професійних дисциплін; у статті, виконаній у співпраці з Є. Хоміком "Адаптація коледжу до Болонської системи освіти" узагальнено теоретичні положення, що характеризують стратегію розвитку фармацевтичної освіти, зокрема у ВНЗ I-II рівнів акредитації; у статті, виконаній у співавторстві з Л. Зубрицькою "Особливості викладання органічної хімії в умовах кредитно-модульної системи навчання" теоретично обґрунтовано особливості навчально-методичного забезпечення впровадження нової технології організації навчального процесу при вивченні хімічних дисциплін; у працях, виконаних спільно з Н. Гириною – навчальна програма "Техніка лабораторних робіт" та з Г. Ніжник – навчальна програма "Фармацевтична хімія" визначено зміст зазначених навчальних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження були представлені на науково-практичних та наукових конференціях, зокрема *міжнародних*: "Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця" (Київ, 2007); "Сьогодення та майбутнє фармації" (Харків, 2008); *всукраїнських*: "Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку" (Житомир, 2006); "Упровадження засад Болонської системи освіти: український та зарубіжний досвід" (Тернопіль, 2007); *всукраїнських нарадах-семінарах*: директорів медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I-II рівнів акредитації "Актуальні проблеми реформування фармацевтичної освіти" (Житомир, 2006); засіданнях робочих груп з питань удосконалення ступеневої фармацевтичної освіти в Україні (Харків, 2005) та розробки нових галузевих стандартів освіти зі спеціальностей "Фармація" (освітньо-кваліфікаційних рівнів "молодший спеціаліст" та "бакалавр" (Харків, 2006; Житомир, 2007); *регіональних*: "Професійна спрямованість навчання в медичних та фармацевтичних коледжах" (Житомир, 2007); "Проблема духовності сучасної молоді: реалії та перспективи" (Житомир, 2007).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в 18 публікаціях, з яких 13 – одноосібні, у тому числі: 5 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України; 2 – у навчально-методичних журналах; 5 – у збірниках матеріалів конференцій; 1 типова навчальна програма.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, з них 4 – іноземними мовами). У роботі міститься 29 таблиць, 10 рисунків. Загальний обсяг роботи – 280 сторінок, основний зміст дисертації складає 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет; розкрито теоретичні та методологічні засади, викладено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів

наукового пошуку; висвітлено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику діяльності вищих навчальних закладів.

У першому розділі – "Теоретичні основи професійної підготовки майбутніх фармацевтів" – представлено результати теоретичного аналізу проблеми; розкрито методологічні основи, уточнено педагогічну сутність, виявлено взаємозв'язок та взаємообумовленість базових понять дослідження; здійснено ретроспективний аналіз та визначено етапи становлення фармацевтичної науки та освіти.

Згідно логіки дослідження проаналізовано та уточнено базові поняття: "професійна освіта", "педагогічна система", "професійна підготовка", "педагогічні умови", "якість знань", "зміст освіти", "технологія професійної підготовки", "компетенція", "компетентність", що свідчить про різноманітність підходів до їх змістового розгляду, складності утворення.

Професійну підготовку фармацевтів ми розуміємо як складову системи ступеневої освіти, яка передбачає оволодіння знаннями, вміннями, навичками, визначеними в галузевому стандарті вищої освіти, необхідних майбутньому фахівцю з метою надання фармацевтичної допомоги і спрямована на максимально повноцінну професійну самореалізацію особистості, зорієнтовану на кон'юнктуру ринку.

У дослідженні з'ясовано, що в процесі професійної підготовки фармацевтів педагогічні умови визначаються як взаємозалежні та взаємообумовлені фактори, що створюють у сукупності найбільш оптимальне середовище для організації навчального процесу і впливають на його якість та ефективність. З точки зору системного підходу та його основних принципів педагогічні умови професійної підготовки носять стійкий і, в той же час, динамічний характер.

Під якістю знань, умінь та навичок ми розуміємо загальну характеристику результатів навчання, найбільш істотні їх властивості та особливості засвоєння змісту освіти. У свою чергу, зміст освіти визначається як певний обсяг і система наукових знань, практичних умінь та навичок, світоглядних і морально-етичних ідей. Його реалізація передбачає набуття майбутнім фахівцем певних компетенцій, відповідного рівня компетентності з метою задоволення потреб суспільства.

Компетентність у професійній підготовці фармацевта розглядається як інтегрована характеристика особистості фахівця, що включає компетенції та здатність виконувати певні виробничі функції щодо кваліфікованого забезпечення населення лікарськими засобами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що технологія професійної підготовки передбачає управління процесом навчання, включає в себе два взаємопов'язаних процеси: організацію та контроль навчальної діяльності студентів, поєднання цілей, форм, методів і засобів навчання.

На основі здійсненого ретроспективного аналізу становлення та розвитку системи фармацевтичної освіти в Україні, визначено та обґрунтовано такі етапи: I – *накопичення знань та досвіду* (до XIV століття), який характеризується здобуттям відомостей, спостережень про лікарські рослини, речовини природного походження та їх вплив на хворих; II – *поява аптек як закладів з виготовлення лікарських засобів та перших осередків фармацевтичної освіти* (XIV – XVII століття), що визначається створенням аптекарських цехів, аптек, появою необхідності підготовки аптекарських помічників, майстрів при аптеках; III – *становлення фармації як науки та визначення перших стандартів фармацевтичної освіти* (XVIII – до 1918 року), який відзначається створенням на території України університетів з кафедрами фармацевтичного напрямку, відкриттям хіміко-фармацевтичної та фармакологічної лабораторій; визначенням фармацевтичних звань "аптекарський помічник", "провізор", "магістр фармації"; IV – *виокремлення фармації як науки та фармацевтичної освіти* (з 1918 року), що характеризується виділенням фармацевтичної науки як окремої галузі у системі наук, створенням мережі фармацевтичних навчальних закладів.

У процесі аналізу провідних наукових підходів визначено теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фармацевтів, дидактичні теорії, положення психології про розвиток професійної свідомості особистості у процесі підготовки фармацевта, що стало основою побудови моделі підготовки майбутнього фармацевта у коледжі.

У другому розділі – "Модель професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі" – розглянуто специфіку професійної підготовки фармацевта, визначено відповідні структурні й функціональні компоненти моделі та критеріальні характеристики професійної компетентності майбутнього фармацевта.

Модель професійної підготовки майбутнього фармацевта розкриває структуру та особливості конструювання зазначеного виду підготовки.

Теоретично обґрунтовано структурні компоненти моделі: *ціле-мотиваційний* (передбачає цілеспрямованість змісту та організації підготовки фармацевта, усвідомлення значущості основних мотивів та соціальних потреб професійної діяльності); *змістовий* (визначає сутність професійної підготовки, що відображено в освітньо-професійній програмі, структурно-логічній схемі набуття необхідних фахових знань згідно з навчальним планом, систему професійно необхідних знань майбутнього фахівця-фармацевта); *діяльнісний* (окреслюється групою вмінь і навичок, виробничих функцій, професійних компетенцій, якими повинен оволодіти майбутній фармацевт у процесі професійної підготовки, зазначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фармацевта як складовій галузевого стандарту освіти); *оцінно-результативний* (передбачає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку здійсненої діяльності з метою фіксації її результатів, а також постійний моніторинг рівня

компетентності фармацевтів).

Функціональний аспект моделі відображає професійну діяльність фармацевта, що забезпечує її ефективність та реалізуються через структурні компоненти моделі. До визначених функцій віднесено: *організаційну* (постачання аптечних закладів лікарськими засобами і товарами медичного призначення; надання фармацевтичної інформації та реклами; зберігання лікарських засобів, товарів медичного призначення; організацію заходів з метою попередження пошкодження лікарських засобів та лікарської сировини; дотримання безпеки та гігієни праці); *технологічну* (полягає у приготуванні лікарських засобів в умовах аптеки, лікарських форм для ін'єкцій тощо); *контрольну* (проведення досліджень з контролю якості лікарських засобів, ідентифікації лікарської рослинної речовини); *технічну* (забезпечення аналізу лікарських засобів, заготівлю лікарської рослинної сировини, відбір проб для аналізу, забезпечення технологічного процесу, забезпечення хворих за рецептом лікаря, безрецептурний відпуск ліків, ведення внутрішньоаптечного обліку та звітності) (рис. 1).

На основі результатів теоретичного узагальнення проблеми, опитування викладачів і керівників навчальних закладів та проведення факторного аналізу визначено педагогічні умови щодо забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців: *організаційні* (забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, впровадження нових форм організації навчального процесу, створення професійного середовища через міжсуб'єктну взаємодію зі студентом і потенційним роботодавцем); *методичні* (вдосконалення науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; укомплектованість педагогічними кадрами відповідного рівня; функціонування системи методичної допомоги викладачам); *психолого-педагогічні* (забезпечення позитивної мотивації навчання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі "викладач-студент"; індивідуалізація і диференціація навчального процесу).

Визначено структурні компоненти професійної компетентності фармацевта: *особистісний* (мотиви, потреби, цілі, наявність інтересу до поглибленого вивчення фахових дисциплін); *когнітивний* (набуті теоретико-методологічні знання у галузі гуманітарних та соціально-економічних, природничо-наукових та фахових дисциплін, необхідних для забезпечення професійної діяльності та спілкування); *практичний* (сформованість професійних умінь, необхідних та достатніх для успішного здійснення професійної діяльності, визначених у галузевому стандарті підготовки фармацевта); *рефлексивний* (здатність застосовувати знання і вміння для здійснення професійної фармацевтичної діяльності, свідомого оцінювання результатів своєї діяльності і рівня власного розвитку, особистісних досягнень; сформованість таких якостей, як креативність, ініціативність, налаштованість на співробітництво, впевненість у собі, здатність до ініціативного, критичного прогнозування результатів діяльності і відносин).

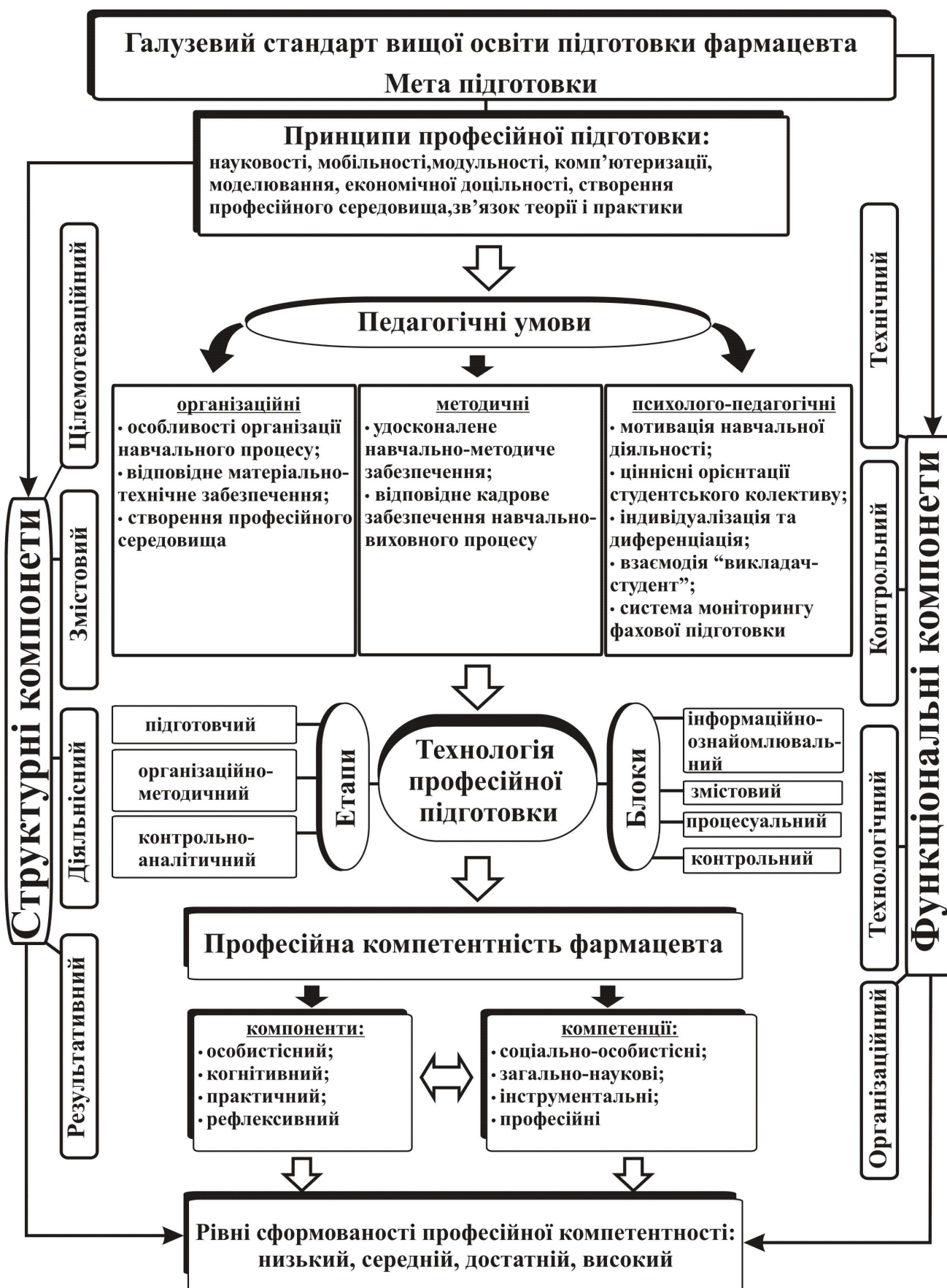

Рис. 1 Модель професійної підготовки фармацевта

Відповідно до компонентного складу професійної компетентності майбутнього фармацевта розроблено критерії її сформованості, а саме: *мотиваційний*, який охоплює сукупність мотивів щодо здобуття професії фармацевта; *інформаційно-пізнавальний*, який характеризує специфіку гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових та професійних знань; *операційно-дієвий*, що передбачає володіння визначеними професійними вміннями; *оцінно-рефлексивний*, який визначається здатністю контролювати та оцінювати власну професійну діяльність.

Урахування взаємодії та взаємозалежності зазначених критеріїв дозволили виділити чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фармацевтів: низький, середній, достатній та високий.

Високий рівень характеризується: глибоким усвідомленням мети та наслідків професійної діяльності; сформованістю ґрунтовних системних знань з усіх дисциплін та вмінням комплексного їх застосування; виявом розвиненої професійної пам'яті; цілеспрямованістю дій та прагненням до творчості; здатністю до самостійності у прийнятті рішень, самоаналізу, самооцінки; застосуванням комунікативних умінь, виявом емпатійності.

Достатній рівень – розумінням значущості професії фармацевта та значним інтересом до професійних аспектів діяльності; володінням необхідних професійних знань та потребою їх удосконалення; сформованістю вмінь для розв'язання типових професійних завдань; прагненням до вдосконалення професійної компетентності; здатністю до самоаналізу та самооцінки; проявом комунікативних умінь, володінням власним емоційним станом.

Середній рівень – недостатньою сформованістю мотивів навчально-пізнавальної діяльності як передумови формування професійної компетентності фармацевта; засвоєнням окремих елементів базових знань та їх практичним застосуванням у стандартних та деяких нестандартних ситуаціях; потребою у самооцінці та самовдосконаленні, яка з'являється тільки при виникненні труднощів у роботі; проявом комунікативних здібностей.

Низький рівень – відсутністю стійкого усвідомлення соціальної значущості професії та інтересу до професійної діяльності; засвоєнням елементів професійних знань, практичне значення яких не завжди усвідомлюються (низький рівень сформованості знань); недостатнім володінням професійними вміннями та навичками, неспроможністю самостійно розв'язувати фахові завдання.

Ґрунтуючись на дослідженнях учених щодо вивчення проблеми компетентності, визначено, що професійна компетентність фармацевта є похідним інтегрованої єдності соціально-особистісних, загальнонаукових, інструментальних та професійних компетенцій.

У третьому розділі – "Експериментальна перевірка педагогічних умов та технології професійної підготовки фармацевтів до професійної діяльності" – визначено програму, методику та організацію дослідження, розроблено технологію професійної підготовки майбутніх фармацевтів, проаналізовано та узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту свідчить про недостатній рівень сформованості спонукального, когнітивного, практичного та рефлексивного компонентів професійної компетентності майбутніх фармацевтів, що дало змогу зробити висновок про те, що традиційна система підготовки не задовольняє сучасних загальнодержавних вимог, а тому потребує певних змін у педагогічних умовах її реалізації. Доведено необхідність розробки перспективної особистісно орієнтованої технології підготовки професійної підготовки майбутнього фармацевта. Визначено етапи впровадження технології: підготовчий, організаційний, контрольно-аналітичний.

Підготовчий – передбачав психологічну підготовку викладачів, вивчення законодавчих документів щодо впровадження нової системи організації навчального процесу, проведення діагностики рівня знань, умінь, навичок.

Організаційний – реалізовувався: шляхом визначення пріоритетів діяльності навчального закладу; консультацій з роботодавцями, проведення організаційних заходів з розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми, навчальних планів, програм, адаптованих до кредитно-модульної організації навчального процесу; забезпечення визначених педагогічних умов; проведення контрольних заходів, підсумкової атестації.

Метою *контрольно-аналітичного* етапу було проведення контрольних заходів з метою аналізу рівня навчальних досягнень студентів, діагностики сформованості професійної компетентності у формі комплексного кваліфікаційного екзамену

Визначено основні блоки технології професійної підготовки фармацевта: інформаційно-ознайомлювальний, змістовий, процесуальний, контрольний.

Узагальнення результатів експериментального дослідження з використанням методів статистичної обробки та порівняльного аналізу дало змогу простежити динаміку кількісних та якісних змін у структурних компонентах професійної компетентності майбутніх фармацевтів. Результати порівняння показників свідчать про наявність вираженої зміни виявлених співвідношень у контрольних та експериментальних групах.

Достовірність результатів експерименту забезпечувалася комплексом методів, зокрема, використанням пакету прикладних статистичних програм *STATISTIKA* – для проведення факторного аналізу; методики О. Смирнова, статистичного t-критерію розподілу Ст'юдента.

Одержані результати засвідчили, що за період проведення формувального

етапу експерименту в експериментальних групах зменшилася кількість студентів з низьким (з 15% до 6%) та середнім (з 45% до 25%) рівнем компетентності, водночас, зросла кількість студентів з достатнім (з 35% до 52%) і високим (з 5% до 17%) рівнями (рис.2).

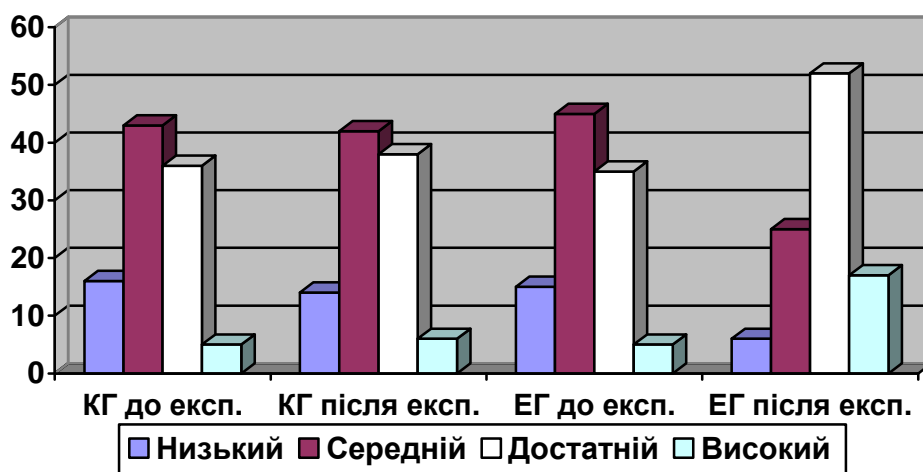

Рис.2 Динаміка рівнів компетентності майбутніх фармацевтів у контрольних та експериментальних групах на початку та в кінці експерименту

Окрім кількісних показників, завершальний етап формувального експерименту характеризується зростанням деяких показників мотиваційного критерію: підвищився рівень потреби допомогти хворим, дітям та людям похилого віку (0,76 проти 0,58) та бажання вирішувати проблеми забезпечення населення якісними лікарськими засобами (0,74 проти 0,57); позитивної динаміки набув рівень професійних (фармацевтичних знань) (0,74 проти 0,58); підвищився рівень сформованості знаково-розумових умінь (0,73 проти 0,52); найбільш суттєвого зростання набула здатність до самоаналізу та самооцінки власної професійної діяльності (0,76 проти 0,52) та професійного самовдосконалення та самоосвіти (0,73 проти 0,51).

Педагогічна технологія сприяла здійсненню гнучкого управління процесом професійної підготовки, уніфікації роботи з навчальним матеріалом та структуруванням його за модульним принципом, методичного керівництва для досягнення дидактичних цілей, поєднання традиційних та новітніх форм і методів навчання, реалізації творчого підходу у викладанні дисциплін.

Результати, одержані після завершення формувального етапу експерименту, свідчать про ефективність упровадження структурно-функціональної моделі, педагогічних умов та технології професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі.

Отже, проведений експеримент підтвердив правильність висунутої нами гіпотези та ефективність експериментальної моделі, визначених педагогічних умов та технології.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи теоретичні положення та практичний досвід професійної підготовки майбутніх фармацевтів на основі отриманих результатів експериментального дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Актуальність розробки та обґрунтування теоретико-методологічних засад професійної освіти майбутніх фахівців фармацевтичної галузі визначається перспективами інтеграції України у світовий освітній простір. Сучасні підходи до підготовки фахівця вимагають наукового обґрунтування тих аспектів, які сприяють розвитку професійної компетентності майбутніх фармацевтів.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної і спеціальної літератури засвідчує важливість наукового пошуку ефективних шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжах.

Виявлено та уточнено базові поняття дослідження "професійна підготовка фармацевтів", "педагогічні умови", "професійна компетентність фармацевта", "технологія професійної підготовки". Здійснено аналіз та розмежування понять "компетентність" і "компетенція", що дало можливість зробити висновок про те, що професійна компетентність майбутнього фахівця є якісним показником освітнього процесу у коледжі, а її досягнення відбувається шляхом оволодіння ним необхідними компетенціями.

Аналіз історичного аспекту становлення фармацевтичної освіти дав можливість виділити чотири періоди: накопичення знань та досвіду; появи аптек як закладів з виготовлення лікарських засобів та перших осередків фармацевтичної освіти; становлення фармації як науки та встановлення перших стандартів фармацевтичної освіти; виокремлення фармації як окремої галузі науки та освіти.

2. У межах системно-діяльнісного підходу розроблено й теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх фармацевтів, яка враховує сучасні тенденції підготовки фахівців. Основними компонентами моделі визначено структурні (ціле-мотиваційний, змістовий, діяльнісний, оцінно-результативний) та функціональні (організаційний, технологічний, контрольний, технічний).

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі. На основі факторного аналізу виявлено, що забезпечення якісної професійної підготовки майбутнього фармацевта визначається комплексом педагогічних умов, які розділені на три групи: організаційні, методичні, психолого-педагогічні. Доведено, що їх урахування забезпечує підвищення рівня навчальних досягнень студентів фармацевтичного коледжу, сприяє запобіганню академічної неуспішності й вибору власної стратегії і тактики у процесі своєї навчальної діяльності; сприяє використанню викладачами нових форм та методів навчання й контролю.

3. Визначено основні компоненти професійної компетентності фармацевта, до яких віднесено: особистісний (визначає мету професійної підготовки фармацевта, мотиви, потреби та цілеспрямованість цього процесу), когнітивний (являє собою систему набутих гуманітарних та соціально-економічних, природничо-наукових та фармацевтичних знань), практичний (містить комплекс професійно значущих умінь і навичок) та рефлексивний (реалізується в умінні контролювати та оцінювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку). Визначено критерії (мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, операційно-дієвий, оцінний) та рівні (низький, середній, достатній, високий).

4. Упроваджено у навчальний процес та експериментально перевірено технологію професійної підготовки майбутніх фармацевтів, яка передбачала реалізацію інформаційно-ознайомлювального, змістового, процесуального та контрольного блоків. В основі запровадженої технології покладено кредитно-модульну систему організації навчального процесу, ефективність якої залежить від сукупності педагогічних умов, що створюються навчальним закладом, перебувають у взаємозв'язку, сприяють забезпеченню якості знань та високому рівню професійної підготовки.

У процесі експериментального дослідження визначено узагальнені оцінки знань, умінь та навичок студентів контрольної та експериментальної груп. Результати порівняльного дослідження засвідчили переваги інноваційної підготовки в експериментальних групах порівняно з контрольними, що виявилися у позитивній динаміці загальних рівнів компетентності студентів. Перевірені за допомогою методів математичного аналізу дані доводять достовірність висновків щодо результативності авторської технології.

Проведений педагогічний експеримент щодо упровадження у навчальний процес технології професійної підготовки фармацевта з метою формування професійної компетентності засвідчив підвищення не тільки якісного рівня сформованості професійних знань, умінь і навичок студентів, а й посилення мотивації навчання, активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, здатність їх до самоаналізу, самооцінки та самовдосконалення, що створює умови для розвитку індивідуальних здібностей майбутніх фахівців.

Виконане дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про необхідність розробки моделі, забезпечення комплексу педагогічних умов та впровадження спеціальної технології професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі.

5. Результатом дослідження є розроблений навчально-методичний супровід професійної підготовки майбутнього фармацевта: освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма та навчальний план, типові навчальні програми; навчально-методичний посібник контролю рівня професійних знань, умінь, навичок випускників фармацевтичного коледжу та інші інструктивно-методичні матеріали.

Проведене дослідження не вичерпує проблеми формування професійної компетентності студентів фармацевтичного коледжу. Перспективними напрямками її дослідження є розробка й упровадження особистісно орієнтованих технологій, формування особистісних якостей майбутнього фармацевта, дослідження специфіки та реалізації принципу наступності у формуванні професійної компетентності студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора: статті у фахових виданнях:

1. Бойчук І. Д. Організаційно-педагогічні умови впровадження кредитно-модульної організації навчального процесу підготовки бакалаврів у коледжі / І. Д. Бойчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – № 26. – С. 24–28.

2. Бойчук І. Д. Моделювання професійної підготовки студентів фармацевтичного коледжу / І. Д. Бойчук // Проблеми педагогічних технологій : [зб. наук. праць]. – Луцьк, 2006. – Вип. 2–4 (31–33). – С. 198–208.

3. Бойчук І. Передумови виникнення та становлення системи підготовки фармацевтів в Україні / І. Д. Бойчук // Педагогіка і психологія професійної освіти : [наук.-метод. журнал]. – Львів, 2007. – № 4. – С. 186–196.

4. Бойчук І. Д. Педагогічні умови підвищення якості підготовки фахівців в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу / І. Д. Бойчук // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : [зб. наук. праць]. – Рівне, 2008. – Ч. 1. – С. 55–61.

5. Бойчук І. Д. Науково-теоретичні основи професійної підготовки фармацевтів у коледжі / І. Д. Бойчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту : [зб. наук. праць]. – Харків, 2009. – № 9. – С. 20–24.

інші публікації:

6. Бойчук І. Д. Особливості запровадження модульної технології навчання у професійній освіті фармацевтів / І. Д. Бойчук // Педагогічна Житомирщина. Науково-методичний журнал. – Житомир, 2006. – № 3. – С. 62–63.

7. Бойчук І. Особливості викладання органічної хімії в умовах кредитно-модульної системи навчання / І. Бойчук, Л. Зубрицька // Освіта. Технікуми, коледжі. – Київ, 2007. – № 2. – С. 9–11.

8. Бойчук І. Д. Підготовка бакалаврів у коледжі як фактор готовності їх до професійної діяльності / І. Д. Бойчук // Освіта . Технікуми, коледжі. – Київ, 2007. – № 4. – С. 33–34.

9. Бойчук І. Впровадження нових технологій навчання у професійній підготовці фармацевтів у коледжі / І. Бойчук // Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку : [зб. наук. праць] / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 66–68.

10. Бойчук І. Сучасні тенденції професійної підготовки фармацевтів в Україні / І. Бойчук // Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 березня 2007 р. / [за ред. А. Г. Гудманяна]. – К. : НАУ, 2007. – С. 144–145.

11. Бойчук І. Д. Адаптація коледжу до Болонської системи освіти / І. Д. Бойчук, Є. В. Хомік // Впровадження засад Болонської системи освіти : український і зарубіжний досвід : матеріали Всеукр. навчально-наук. конф. – Тернопіль : ТДМУ, 2007. – С. 210–212.

12. Бойчук І. Д. Безперервний професійний розвиток фармацевта – гарант підвищення якості фармацевтичної допомоги / І. Д. Бойчук // Проблема духовності сучасної молоді : реалії та перспективи : матеріали Міжрегіон. наук.-практ. конф. молодих дослідників, 8 листопада 2007 р. – Житомир : Вид-во ПП Сахневич, 2007. – С. 93–95.

13. Бойчук І. Розробка загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів з фундаментальних дисциплін / І. Бойчук // Професійна спрямованість навчання в медичних та фармацевтичних коледжах : матеріали наук.-практ. конф. викладачів медичних та фармацевтичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації, Житомир, 20 квітня 2007 р. – Житомир, 2007. – С. 30–34.

14. Бойчук І. Д. Дидактичні умови та критерії підготовки фармацевтів / І. Д. Бойчук // Сьогодення та майбутнє фармації : тези доповідей Всеукр. конгресу [„Сьогодення та майбутнє фармації”], (м. Харків, 16–19 квітня 2008 р.) / ред. кол. В. П. Черних та ін. – Х. : Вид-во НФаУ, 2008. – С. 603.

15. Бойчук І. Д. Програма з дисципліни „Аналітична хімія” (спеціальність 5.110102 „Фармація”) / І. Д. Бойчук. – К. : ЦМК МОЗ України з підготовки молодших спеціалістів, 2006. – 26 с.

16. Бойчук І. Д. Програма з дисципліни „Техніка лабораторних робіт” (спеціальність 5.110102 „Фармація”) / І. Д. Бойчук, Н. П. Гирина. – К. : ЦМК МОЗ України з підготовки молодших спеціалістів, 2006. – 38 с.

17. Бойчук І. Д. Програма з дисципліни „Фармацевтична хімія” (спеціальність 5.110102 „Фармація”) / І. Д. Бойчук, Г. П. Ніжник, В. О. Хранівська. – К. : ЦМК МОЗ України з підготовки молодших спеціалістів, 2006. – 34 с.

18. Збірник тестів для контролю рівня знань з професійних дисциплін зі спеціальності „Фармація” / [за ред. Є. В. Хоміка, І. Д. Бойчук]. – К. : Медицина, 2009. – 176 с.

Анотація

Бойчук І.Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2009.

Дисертація присвячена теоретичному обґрунтуванню й експериментальній перевірці комплексу педагогічних умов та педагогічної технології професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі. Визначено сучасні наукові підходи до проблеми дослідження: системний, аксіологічний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, технологічний. Подано аналіз базових понять, проаналізовано процес становлення системи фармацевтичної освіти в Україні в її історичному розвитку. Теоретично обґрунтовано модель професійної підготовки фармацевтів, визначено її структурні та функціональні компоненти. Обґрунтовано організаційні, методичні та психолого-педагогічні умови професійної підготовки фармацевтів. Розкрито структуру професійної компетентності фармацевта, визначено критерії та рівні її сформованості. Розроблено та експериментально перевірено педагогічні умови та технологію професійної підготовки майбутнього фармацевта.

Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Ключові слова: професійна підготовка фармацевта, педагогічні умови, професійна компетентність фармацевта, технологія професійної підготовки.

Аннотация

Бойчук И.Д. Педагогические условия профессиональной подготовки будущих фармацевтов в колледже. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2009.

Диссертация посвящена вопросам теории и практики профессиональной подготовки будущих фармацевтов в колледже.

В работе обосновано специфику профессиональной подготовки и научно-теоретические подходы к подготовке будущих фармацевтов: системный, аксиологический, деятельностный, личностно ориентированный, компетентностный, технологический.

В результате анализа философской, психолого-педагогической, специальной литературы уточнены базовые понятия исследования: "профессиональная подготовка фармацевтов", "педагогические условия", "качество знаний, умений и навыков", "компетенция", "профессиональная компетентность фармацевта", "технология профессиональной подготовки".

Проанализирован историко-педагогический аспект становления фармацевтического образования. В исследовании определены четыре этапа: накопление знаний и опыта, появление аптек как первых заведений по подготовке фармацевтических кадров, становление фармации как науки, выделение фармации как науки и фармацевтического образования.

На основе применения системного подхода разработана и теоретически обоснована модель подготовки будущего фармацевта, которая представляет комплекс взаимосвязанных элементов педагогического процесса, обеспечивающих формирование у студентов профессиональной компетентности будущего фармацевта. Основными компонентами модели являются: структурные (целемотивационный, содержательный, деятельностный, оценочно-результативный), функциональные (организационный, технологический, контрольный, технический).

Обосновано, что качественная профессиональная подготовка будущих фармацевтов возможна при наличии определенных педагогических условий: организационных, методических, психолого-педагогических.

Организационные условия соответствуют специфике содержания, средств, форм и методов учебного процесса и практической подготовкой будущих специалистов: организацией учебного процесса, материально-техническим обеспечением учебного процесса, созданием профессиональной среды, разработкой и введением государственных стандартов образования, межсубъектным взаимодействием «колледж-студент-работодатель».

Методические условия связаны с кадровым обеспечением и созданием качественного учебно-методического обеспечения процесса профессиональной подготовки.

Психолого-педагогические условия обусловлены взаимоотношениями между преподавателем и студентом, мотивацией учебной деятельности, ценностными ориентациями коллектива, ценностным отношением к профессионализму, индивидуализацией и дифференциацией обучения, особенностями системы мониторинга профессиональной подготовки.

Обоснована структура профессиональной компетентности фармацевта, которая отражает особенности его профессиональной деятельности и включает личностный, когнитивный, практический и оценочно-рефлексивный компоненты. Определены критерии диагностики профессиональной компетентности будущих фармацевтов (побуждающий, информационно-познавательный, операционно-деятельностный, оценочный), уровни формирования профессиональной компетентности (низкий, средний, достаточный, высокий).

В диссертации представлена педагогическая технология подготовки будущих фармацевтов в колледже, в основе которой лежит кредитно-модульная система организации учебного процесса. Экспериментальная технология обучения и обеспечение определенных нами педагогических условий позволили достичь необходимого уровня сформированности профессиональной компетентности будущих фармацевтов, в частности, профессиональных личностных качеств, знаний, умений, навыков.

На основе сравнения показателей профессиональной компетентности экспериментальных групп с аналогичными показателями контрольных групп на этапах эксперимента подтверждено, что реализация комплекса педагогических условий в процессе внедрения технологии подготовки будущих фармацевтов способствует значительному повышению уровня ее сформированности.

Проведенное исследование подтвердило эффективность педагогических условий и технологии профессиональной подготовки будущих фармацевтов. Основные результаты исследования внедрены в учебный процесс высших учебных заведений (колледжей), где проводится подготовка фармацевтов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка фармацевта, педагогические условия, профессиональная компетентность фармацевта, технология профессиональной подготовки.

Annotation

Boychuk I.D. The Educational Conditions of Pharmacists' Professional Training at College. – Typescript.

Thesis for a candidate degree in pedagogics speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education – the Ivan Franko Zhytomyr State University. – Zhytomyr, 2009.

The thesis is dedicated to the theoretical grounding and experimental verification of the complex of teaching conditions and the teaching technology of the professional training of the future pharmacists at college. The modern scientific approaches to the issue under consideration are determined, they are the systematic, the axiological, the person-oriented, the competence and the technological approaches.

The basic notions of investigation as well as the genesis of the pharmacists' professional college training system in Ukraine have been analyzed. The special attention is given to both – the theoretical grounding of the pharmacists' professional training model, and the determination of its structural and functional components. The organizational, methodological, and psychologically-educational conditions of pharmacists' professional training have been defined. The structure of pharmacists' professional competency as well as the criteria and levels of its development have been outlined. The thesis elucidates the pedagogical technology of pharmacists' professional training.

The basic results of the investigations have been implemented in the teaching process of the higher educational establishments.

Key words: pharmacists' professional training, educational conditions, pharmacist's professional competency, technology of professional training.